

побудови драматургічного тексту, ориганільними методами роботи зі словом, зверненням до класичних літературних норм та введенням власних інновацій.

Список використаних джерел:

1. Будагов Р. А. Человек и его язык // Р. А. Будагов. – М. : МГУ. – 1976. – 430 с.
2. Великая Е. В. О фоностилистических особенностях сценической речи // Е. В. Великая. – електронний ресурс, точка доступу – <http://www.hse.ru/pubs/lib/data/access/ram/ticket/67/pdf>
3. Крылова Л. В. Лингвостилистические особенности монологического текста драмы: Дис. канд. филол. наук // Л. В. Крылова. – М. – 1979.
4. Кусаева З. К. Стилистические приемы как средство индивидуализации персонажей в драматургии К. Л. Хетагурова // З. К. Кусаева. – електронний ресурс, точка доступу – <http://iratta.com/stati/15002-stilisticheskie-priemy-kak-sredstvo-individualizacii-personazhey-v-dramaturgii-kl-hetagurova.html>
5. Лотман Ю. М. Структура художественного текста // Ю. М. Лотман. – електронний ресурс, точка доступу – http://on4a.narod.ru/lotman_struktura_teksta_web.pdf
6. Петрова А. Н. Сценическая речь // А. Н. Петрова. – М. : Искусство . – 1981. – 192 с.

Никитченко К.П.

аспірант,

Київський національний лінгвістичний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ДЕФІНІЦІЇ ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВА ТА ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ

Поповнення словникового складу мови – закономірний процес, адже у кожній мові закладений потенціал для її вдосконалення та збагачення. Як засіб відображення об'єктивної реальності, мова перебуває у стані постійної зміни і розвитку, оскільки сама дійсність є динамічною і лабільною. Найбільш рухомою і проникною сферою мовної системи вважають лексичний рівень.

Відомо, що утворення нових слів є головним джерелом збагачення лексичної системи мови. Але «виникає питання про те, що ж таке «нові» слова в мові: ті, що ще не з'явилися? – тоді чи «слова»

це; ті, що вже з'явилися, але не увійшли до активного вжитку? – тоді це ще не слова мови; чи ті, що вже увійшли в мову? – тоді чим ці «нові» слова в словотвірному плані відрізняються від «старих»? [8, с. 17].

Спроба дати відповідь на ці питання сприяла появі цілої низки синонімічних чи суміжних термінів, що мали на меті диференціювати нові лексичні явища [4]. Однак через їх термінологічний різнобій розмежування таких понять як «оказіональне слово», «потенційне слово», «неологізм» і досі потребує додаткових уточнень.

Аналізуючи співвідношення цих понять, Е.І. Ханпіра зазначає наступне: «Найстаріший з цих термінів – «неологізм». У літературознавчих роботах досі тільки він і побутує. <...> А між тим одного цього терміна явно недостатньо для опису різноманіття фактів, пов'язаних з появою нових слів» [11, с. 153].

Постулюючи *традиційний підхід* до вивчення цих лексичних явищ дослідник пропонує протиставляти їх наступним чином: *неологізми* – це нові слова в мові; *потенційні слова* – це слова, які створені (але ще не закріплені традицією слововживання) або можуть бути створені за зразком слів високопродуктивних словотвірних типів; *оказіональні слова* – це слова, створені за малопродуктивною або непродуктивною моделлю на певний випадок (при утворенні яких порушені певні закони словотвірних типів).

Проте таке трактування зазначених явищ, на наш погляд, не дозволяє чітко розмежувати ці поняття, оскільки оказіональні слова утворюються не тільки за малопродуктивними, але й за продуктивними моделями. У зв'язку з цим виникає термінологічний дисбаланс між тлумаченням оказіональних і потенціальних слів [5].

Слід зазначити, що серед дослідників немає одностайності у трактуванні оказіональних і потенціальних слів, які в різних працях по-різному визначаються та по-різному співвідносяться один з одним.

Прихильники *інтегрованого підходу* (Н.Г. Бабенко, О.Г. Ликов, В.В.Лопатін, L. Bauer, K. Vuzássyová) не розмежовують оказіональні та потенційні слова. Зокрема В.В. Лопатін та О.Г. Ликов під «оказіоналізмами» розуміють дві групи слів – потенційні та індивідуально-авторські слова.

Принципово інший, *диференційований підхід* до розуміння неологічних понять пропонують О.А. Земська, Е.І. Ханпіра, Р.Нohenhaus та ін. протиставляючи потенційне слово оказіональному.

Так, О.А. Земська, беручи за основу відмежування термінів фактор відповідності закономірностям системи мови, наголошує на тому, що потенційне слово – це реалізація законів словотворення, а okazіональне – це їх порушення. Проте поняття «можуть зближуватись» [2, с. 189]. Із цього випливає, що деякі слова можна розуміти і як потенційні, і як okazіональні [12].

З'ясовуючи суть поняття «потенційне слово», дослідники поставили питання про доцільність і необхідність цього терміну взагалі. Так, Ж.В. Колоїз виходячи із самої семантики слова заперечує необхідність виділення потенційних слів з-поміж новоутворень. Дослідниця зазначає: виходячи з семантики, поєднання компонентів *потенційний* (від фр. *potentiel* – прихований, можливий) і *слово* («найменша самостійна і вільно відтворювана в мовленні відокремлено оформлена значеннева одиниця мови, яка співвідноситься з пізнаним і виокремленим окремо елементом дійсності» [10, с. 565]) позбавлене будь-якого логічного смислу.

На штучності терміна «потенційне слово» наголошує О.А. Габинська: «Якщо слово не створене, тільки «може бути створеним», відповідно, слова не існує, існує лише можливість його утворення» [1, с. 35]. А це, у свою чергу, засвідчує той факт, що немає потреби диференціювати потенційні слова з-поміж мовленнєвих новоутворень.

Аналогічний погляд представлений О.В. Ребриєм на основі структурного та функціонально-семантичного аналізу [7]. Узагальнення та систематизація напрацювань з цієї проблематики (О.Г. Ликова, Р.Ю. Намитокової, О.А. Земської, Н.О. Белової, Т.Е. Егошиної та ін.) дозволяють говорити про те, що для розмежування термінів «okazіональне слово», «потенційне слово» та «неологізм», необхідно враховувати 14 критеріїв: належність слова до мови чи мовлення, словотвірна похідність, відповідність закономірностям системи мови, твореність / відтворюваність, синхронно-діахронна дифузність, слово вже утворене / тільки може виникнути, індивідуальна приналежність, мета створення, номінативна факультативність, експресивність, новизна, первісна одноразовість, залежність від контексту та включеність у словники.

Ми можемо дійти висновку про те, що неологізм – це нова одиниця мови, тоді як потенційні і okazіональні слова є фактами мовлення, результатом реалізації спільних дискурсивних категорій потенційності і okazіональності, які регулярно проявляються на

різних рівнях організації мови, в тому числі і в словотворенні [11, с. 154].

Отже, поняття «оказіоналізм» (від лат. *occasionalis* – випадковий) означає мовні одиниці, які відносяться до складу стилістичних неологізмів, створені в ідіостилі певних авторів текстів і не набули поширення [9, с. 510]. Поряд із терміном «оказіоналізм» у сучасній лінгвістиці використовується його ад'єктивований варіант «оказіональне слово». В англійській мові для кваліфікації таких утворень використовують термін «*ponce word*» (від фрази 16-го століття «*for the ponce*» – для одного разу), який означає лексему, створену для тимчасового використання [13, с. 132].

Специфіка оказіоналізмів полягає у тому, що автор прагне порушити усталені норми щодо сполучуваності словотворчих засобів. З точки зору того, як саме порушуються при оказіональному словотворенні закони дії словотвірного типу виділяють різні види оказіонального словотворення.

У загальному вигляді способи творення оказіоналізмів можна розподілити на дві групи: 1) за допомогою звичайних словотворчих засобів і способів шляхом порушення законів їх дії, тому про їх звичність можна говорити лише умовно, і 2) специфічними способами [3].

Перша група знаходить відображення у класифікації способів оказіонального словотворення на *морфологічні* (афіксація, словоскладання, абревіація) та *неморфологічні* (лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний, лексико-синтаксичний).

Лінгвісти виділяють такі суто оказіональні способи словотворення як вивільнення афіксів й інших частин слова, використання афіксів у якості базових основ, каламбурні та паронімічні «ігри» зі словом [2], креація, аугментація, елімінування, анаграматичні способи (ретроскрипція, метатеза, тмезис), графіксація, субституція [6], оказіональна метонімізація та ін.

Необхідно зазначити, що «повний перелік цих способів навряд чи можливий взагалі, адже створення оказіоналізмів – явище індивідуальне. Саме тому не можна дати гарантію, що, знайшовши і охарактеризувавши *n* способів оказіонального словотворення, ми тут же не зустрінемо способи *n+1*, *n+2* і т.д.» [3, с. 191].

Таким чином аналітичний огляд різних точок зору на проблему дозволяє стверджувати, що розмежування термінів «оказіональне слово», «потенційне слово» та «неологізм» базується на 14 критеріях.

Характерними рисами окказіоналізмів вважаємо яскраву образність, засновану на зіткненні узуально несумісних слів, невідтворюваність поза певним контекстом, емоційно-експресивну забарвленість.

Список використаних джерел:

1. Габинская О. А. Типология причин словотворчества. – Воронеж: ВГУ, 1981. – С. 35.
2. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская / Отв. ред. Д. Н. Шмелев. – [4-е изд.]. – М.: Книжный лом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 224 с.
3. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование : учеб. пособие / Елена Андреевна Земская. – 8-е изд. – М.: Флинта : Наука, 2013.
4. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології / Ж. В. Колоїз // Вісник Запорізького державного університету. – 2002. – № 3.
5. Масленников Д. Б. Русское поэтическое словотворчество. Ч. 1. Футуристы : монографія [Текст]. – Уфа: Изд-во БГПУ, 2009. – 160 с.
6. Попко Л. П. Неологизация в языке как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности : монографія / Людмила Петровна Попко. – ГАРККиИ, 2007. – 360 с.
7. Ребрий А. В. Окк. в современном английском языке: структурно-функциональный анализ: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / А.В. Ребрий. – Харьков, 1997. – 180 с.
8. Сахарный Л. В. К многоаспектности словообразования как науки// Вопросы грамматики. – Пермь, 1972. – С. 17.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2011. – 844 с.
10. Українська мова. Енциклопедія. – К.: Укр. енциклопедія, 2000. – С. 565.
11. Ханпира Эр. Об окказиональном слове и окказиональном словообразовании / Эрик Иосифович Ханпира // Развитие словообразования современного русского языка: [сб. научн. трудов / под. ред. Е.А.Земской и Д.Н. Шмелева]. – М.: Наука, 1966. – С. 153-166.
12. Cerula V. Проблематика окказионального слова / Viktor Cerula // Jazyk a kultura. – 4/2010.
13. Crystal D. The Cambridge encyclopedia of the English language / David Crystal. – Cambridge : CUP, 2003, 2nd edition. – 499 pp.